

PETRA NOVAK
Osnovna škola Žiri, Žiri

ODRAZ ČOVJEKOVE SVAGDAŠNJICE U LEGENDAMA O SVETOM PETRU

Članak prikazuje svagdašnji čovjekov život razvidan iz slovenskih priča s kršćanskim sadržajem, točnije iz legendi o sv. Petru. Analiza se odnosi na 155 skupljenih, već zapisanih slovenskih legendi o sv. Petru s cjelokupnog slovenskog etničkog teritorija.

Najprije se navodi nazivlje za osobe koje se pojavljuju u analiziranim legendama: od glavnih aktera do sporednih osoba; svrstane su u pojedine skupine. Nadalje su prikazani način i vrsta prehrane, odjeća, boravišta u kojima je živio običan čovjek i gospodarska zdanja pokraj njih. Osim teorijskih pojmova nazivlje je potkrijepljeno navodima pojedinih legendi.

Ključne riječi: slovenske legende, sveti Petar, sociolingvistika, etnologija, književni folklor, svagdašnji život

Istraživanje

Istraživanje koje sam obavila temelji se na (sociolingvističkoj) analizi i interpretaciji 155 slovenskih legendi¹ u kojima nastupa apostol Petar. Građa za

¹ Legenda je priča iz života svetih osoba, proroka, mučenika i svetaca preuzeta iz vjerske predaje. Legende se u pravilu nastavljaju na židovsku i kršćansku predaju, pa i na muslimansku, hinduističku ili budističku. U njihovu je središtu najčešće pripovijest o čudesnom događaju koji potvrđuje svetost opisanih osoba (u kršćanskome svijetu Krista, njegove majke ili svetaca), uzvraćajući ljudima za dobra djela ili kažnjavajući grešnike. Izvor legende jesu svete knjige pojedinih religija, životopisi svetaca ili pak apokrifna literatura koja nije kanonički priznata (*Enciklopedija Slovenije* 1987:117; Stanonik 1999: 279).

U latinskom jeziku su se u proznom obliku širile od 6. stoljeća nadalje, u 9. stoljeću počele su prelaziti u romanske, germanske i kasnije slavenske jezike. U 12. su stoljeću na tim osnovama počeli nastajati mirakuli; iz 13. stoljeća potječe znamenita zbirka *Legenda aurea*, koju je sastavio Jacobus de Voragine (*Enciklopedija Slovenije* 1987:117). Već je tada (u 13. stoljeću) utjecala na talijanske novele (Jolles 1978:23), iako renesansa i reformacija legendi

istraživanje je već bila zapisana, odnosno tiskana te sam je pribavila u rukopisnoj zbirci u Institutu za slovensku etnografiju (ISN) ZRC SAZU-a (Znanstvenog istraživačkog centra Slovenske akademije znanosti i umjetnosti), u različitim novinama, revijama i zbirkama, odnosno monografijama.

RAZDOBLJE	ZAPISI/OBJAVE
1. polovica 19. stoljeća	Izvor: rukopisna zbirka u Institutu za slovensku etnografiju (ISN) ZRC SAZU-a. Neki kasnije objavljeni rukopisi u dnevnom tisku druge polovice 19. stoljeća.
2. polovica 19. stoljeća	<i>Ljubljanski časnik</i> (1850.), <i>Sl. Bčela</i> (1851., 1852.), <i>Novice</i> (1859.), <i>Kmetijske in rokodelske novice</i> (1858., 1868.), <i>Sl. glasnik</i> (1863.), <i>Besednik</i> (1873.), <i>Vrtec</i> (1873., 1878., 1884., 1885., 1883., 1887, 1888), <i>Kres</i> (1884, 1886), <i>Slovenski gospodar</i> (1888.), <i>Dom in svet</i> (1888., 1889.), <i>Popotnik</i> (1889.), <i>Kosi</i> (1884., 1891.)
1. polovica 20. stoljeća	<i>Vrtec</i> (1901.), <i>Gorenjec</i> (1905.), <i>Slovan</i> (1913.), <i>Angelček</i> (1930./1931.), <i>Sl. gospodar</i> (1937.), <i>Jaselce</i> (1927.). Möderndorfer: <i>Koroške narodne pripovedke</i> (1946.); Trdina: <i>Bajke in povesti (o Gorjancih)</i> (1910.-1950.) ...
1970-ih godina	Merkù u <i>Traditiones</i>

nisu bile sklone; protureformacija i barok su njezinu građu ponovno aktualizirali, osobito za isusovačko kazalište. Tek su predromantizam i romantizam otkrili i poetsku vrijednost legendi, iz njih uzimali građu za balade i romance te dramska djela; slično se značenje njegovalo u prozi, poeziji i dramatici nove romantike, dekadencije i simbolizma (*Enciklopedija Slovenije* 1987:117). Međutim, definicija legende ostaje otvorena. U toj vrsti priča riječ je o spletu žanrova, što potvrđuje i objašnjavanje spomenute natuknice u *Enzyklopädie des Märchens*. Heda Jason o žanrovskoj klasifikaciji kaže da priča može biti objašnjavajuća, a da u svojoj fabuli sadrži moralnu pouku koja pripada svetačkoj priči; nalazi se u području svetačkog, ali na granici između svetačke priče i mita (2000:145-146).

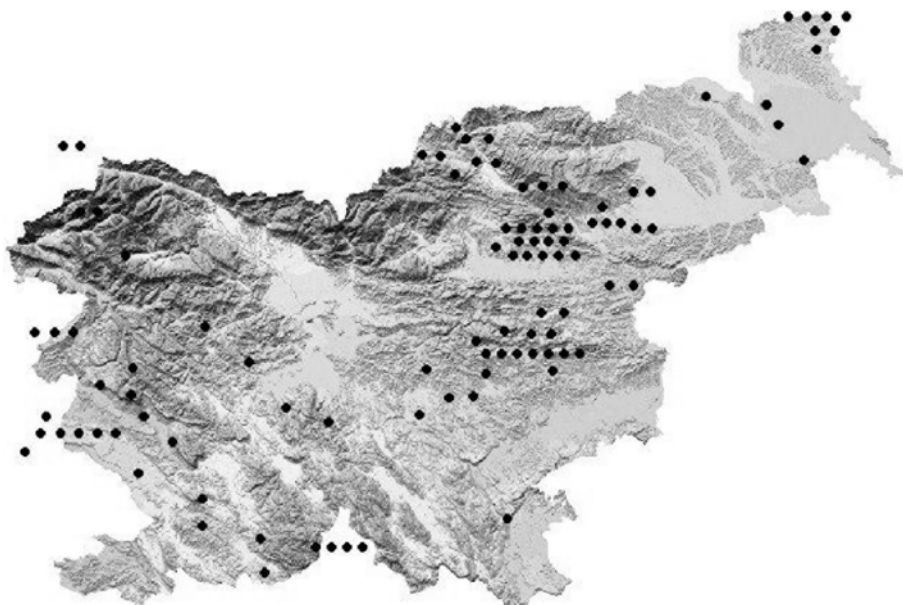
U legendi je pak unatoč svemu točno određeno mjesto koje je razlikuje od drugih priča, a to je pojava sveca i svetoga u fabuli. Pema tom su kriteriju u tu analizu svrstane legende sa sv. Petrom kao svecem koji se u njima javlja.

kraj 20. i početak 21. stoljeća	Zbirka <i>Glasovi</i> , monografije (npr. <i>Slovenske povedke 20. stoletja</i> i <i>Slovenska slovstvena folklor</i> M. Stanonik; <i>Slovenska dežela v pripovedki in podobi</i> D. Kunaver).
---------------------------------	--

Razdoblje i zapisi (objave) skupljenih legendi

Skupljene su legende bile zapisane od sredine 19. stoljeća pa do početka 21. stoljeća na cjelokupnom slovenskom etničkom teritoriju (uključujući i inozemstvo) s različitom učestalošću pojavljivanja na određenom području.

Postoje određena područja gdje su bile aktualnije i raširenije i područja gdje im se uopće ne ulazi u trag. Očito je da su nastale/zapisane u seoskoj okolini; oko urbanih središta ih nije bilo. Otuda i središnja hipoteza da su vezane u prvome redu za seosko stanovništvo te se u njima ogledaju njegove karakteristike. Ističe se pet područja s najvećom učestalošću pojavljivanja: Pohorje, Kras, područje jugoistočno od Ljubljane, Goriška i Porabje. Što je s legendama u drugim područjima, ostaje samo pretpostavka; možda se tamo nisu sačuvale, odnosno tamo nije bilo zapisivača/skupljača.

Zemljopisna karta s označenim mjestima s izvorima zapisanih legendi

U svom sam se radu u svrstavanju legendi oslanjala na ATU-tipološku klasifikaciju folklornih pripovijetki. No, svrstavanje skupljenih legendi prema ATU-klasifikaciji u mojem je radu samo uvjetno jer raznolikost i isprepletenost motiva unutar jedne legende priječi pouzdano svrstavanje. U spomenutoj su tipskoj klasifikaciji legende svrstane od broja 750 do 849*, s podtipovima/potkategorijama. Od ukupno 172 tipa, odnosno podtipa, ima 39 legendi o sv. Petru. Skupljenu sam građu uspjela svrstati u 28 tipova. Legende su podijeljene u pet glavnih kategorija: Bog nagrađuje i kažnjava; Istina izlazi na vidjelo; Nebesa; Vrag i zadnji sklop Druge religiozne bajke. Najčešće su zastupani tipovi ATU 774 (tip koji se oslanja na varijante šale o hodu Krista i sv. Petra zemljom ili o stvaranju svijeta; dvadeset tri puta) i ATU 759 (sv. Petar sumnja u pravdu Boga te ga okrivljuje zbog sve poslano patnje kreposnim/poštenim ljudima i dobrih stvari lošim ljudima; devetnaest puta). Najčešći tipovi imaju i najviše varijanti. Najveće je variranje motiva dakle u tipu koji govori o hodu Krista i sv. Petra zemljom, u mom primjeru slovenskim teritorijem – svako je mjesno područje unosilo svoje značajke, primjerice imena mjesta (Bovec, Tomaj, Koroška, Pohorje...) ili neke druge regionalne značajke, primjerice vinorodna područja vino, na Krasu pršut ili problem suše, područje oko Soče problem hladnoće i sl. Mogu rezimirati da raznolikost slovenskih motiva nije tako očita najvjerojatnije zbog malenog slovenskog teritorija jer sam isti motiv zabilježila u različitim slovenskim područjima, pri čemu se regionalne razlike pokazuju prije svega u zapisivanju, odnosno na razini leksika.

Analiza legendi s obzirom na osobe koje se u njima javljaju i njihov svagdašnji život: prehranu, odjeću i boravišta

Legende skupljene u ovom korpusu zasigurno se ne mogu označiti kao izvorne u prostoru, na našem (slovenskom) teritoriju, iako su ovdje zapisane. Kao i druge priče, i ove sa svetačkim sadržajem naglo su se širile iz mjesta nastanka, gdje god ono bilo, te su ih ljudi usvajali na različitim područjima. Na svojem su ih području mijenjali i prilagodili unoseći u njih elemente svoje kulture i svoje okoline te ih tako oblikovali različito od drugih. Otuda je opravdano da ih označavamo kao "svoje", mada im ne odričemo međunarodni značaj. Konceptualno je književni folklor, i objektivno i subjektivno, definiran kao splet iskustava, stvarnosti i vjerovanja. Svaka je priča dakle nekako povezana sa stvarnošću (Röhrich 1991:3) pa se sociolingvističkom analizom pripovijesti može prepoznati stvarnost određenog vremenskog razdoblja, odnosno lokalnog područja.

Osobe

Osoba, likova² u pojedinoj legendi ima malo, samo toliko da bi ih primatelj zapamtio, odnosno da bi autor što jednostavnije zorno prikazao svoju misao/ideju. Iz teksta teško razabiremo riječi kojima bismo opisali osobe, puno ih lakše označavamo (upotrijebljeni su pridjevi koji upućuju na osebujna svojstva, a na vanjska svojstva upućuje skroman broj pridjeva).

Osobnim vlastitim imenima nazvani su glavni akteri, sveti Petar i (gotovo uvijek) njegov pratitelj Krist; obojica s više varijanti. Drugih osobnih imena ljudi ima vrlo malo.

Muškim i ženskim osobama u skupljenim legendama ne pripisuju se posebne uloge nazivlja, svaku od njih najčešće određuje pridjev ispred nje.

Nazivlje osoba izražava:

- opće nazivlje za ljude: ljudi, djeca, dječica, puk...
- opće nazivlje za muški spol: (zao/ljubazan, iskren) dječak, (tuđ) čovjek, dječčić, momak, lijen/jedan muškarac, (dva) muškarca, muškarcu, djed itd.
- opće nazivlje za ženski spol: žena, ženica, ženska, ženturača, prljava babetina, zavidljiva susjeda, starica, djevojka, sluškinja, djevojčica, baba, mila gospa, mati, majka, udovica, kći...
- socijalni položaj: star bolestan/siv siromah, jadnik, bogataš, bijednik, sirotan (star).
- stanje: npr. vlastelin, bajtar (vlasnik kolibe), (siromašni) gospodar.
- način življenja/ponašanja: razbojnik, skitnica, zlotvor, prosjak, (prestar) samotnjak, razbojnik, (jedan strašan) raubar (razbojnik), grešnik, (grešni) pijanac.
- profesionalnu djelatnost: usp. *birkaš* (ovčar), ribar, pastir, *furman*(i), vozač(i), kovač, *nagornjak*(i) (vinogradar), svirači, *šošt*ar (obučar), krčmar, birtaš, gostioničar (jedno od najčešćih zanimanja u slovenskom selu bio je zasigurno seljak.³ On se pojavljuje u varijantama (siromašni/kraški) kmet, orač, seljačić, poljodjelac; ženski oblik – seljanka dosta je rijedak, isto vrijedi za druga zanimanja koja imaju spomenut odgovarajući oblik za muški spol – k(e)rčmarica, (pakosna)

² Navodim i citatna mjesta gdje se pojavljuje određeno nazivlje. U navođenju rečenice, odnosno dijelova rečenice, u nekim primjerima radi boljeg razumijevanja navodim, odnosno na fonetskoj razini dodajem poknjižene zapise.

³ Seljak se može pojaviti u kategoriji zanimanja i staleža – ovdje je svrstano pod zanimanje jer se vjerojatno svaki seljak (po staležu) bavio poljodjelstvom, a nije uvijek i obratno.

kovačica.⁴ Uglavnom žene prema zanimanju nastupaju kao domaćice, uz koje su pridjevi koji ih označavaju (ohola, nemilosrdna, ona, jako debela). Samo za žensko nazivlje pak postoje izrazi: *trice*, *nuna* (časna sestra, sestra milosrdnica).

- osebnju određenost izražavaju npr. sljedeće osobe:⁵ lijenčina, bezbožni, škrtac, pohlepan na novac; žensko: *skopula*. Te su riječi zapravo izvedene iz pridjeva koji općenito određuju osebnja svojstva neke osobe (lijena, ružna, pohlepna itd.). Množinski oblik: proždrljivci.
- funkcije/radove koje obavljaju: kosac, mlatitelj, sijač, putnik, pridošlica. Množinski oblici: (zemaljski) putnici.
- nezemaljske osobe: npr. đavao(li), hrpa vragova, (viši) vrag, zloće, anđeo čuvar, anđeli (anđelčići) i (utjelovljena) smrt.⁶

Zamjetljive su pravocrtne dihotomije karaktera unutar legende gdje je suprotnost vrijedan/lijen, negostoljubiv/gostoljubiv; ima i legendi gdje nema tipičnih crno-bijelih karaktera kao u bajci, nego su upravo ljudski, višeslojni (seljak je marljiv, radin, a unatoč tomu psuje).

Posve tipične ljudske osebnosti ima i sv. Petar imenovan kao sv. Petar, sveti Petar, svet Petar, Pietər, čuvar ključeva carstva nebeskog, Petar, (sveti) Pjeri, Sanpjeri,⁷ svetac, prokleti stari proždrljivac, izjelica, zanovijetalac Petar, novi Bog, apostol.

Već samo nazivlje, odnosno pridjevi svetoga Petra označavaju uvjetno s posve ljudskim svojstvima – proždrljivac, zanovijetalo. Pretežno ljudska svojstva sv. Petra mogu se također razabrati iz dijaloga, prije svega s Kristom, gdje je njegova vjera često na kušnji, neuk je, tvrdoglav, puno puta laže i vara Krista, a ako se s Kristovim djelima ne slaže, glasno zanovijeta, žali se; u tome je antagonist Kristu. A u zaključku (poučnom) kraju legende on uviđa svoju grešnost te se najčešće kaje. U tome treba tražiti interferenciju s evanđeljem jer je Petar, prije no što je postigao stupanj Kristova nasljednika na zemlji, morao proći proces učenja. Tu bi trebali naći uzor i nadu svi obični ljudi. Kontekst (posudbu) nalazimo i u samom nazivlju svetoga Petra, i to: čuvar ključeva carstva nebeskog, apostol Šimun Petar, spretan ribar, stijena.⁸

⁴ I u ovom primjeru žene vjerojatno nemaju funkciju/zanimanje kao što ga označava to nazivlje, nego predstavljaju samo ženu/partnericu kovača, krčmara.

⁵ Možda bih ih svrstala u osobe koje određuje način života, ali mi primjer oznake pijanice govori o drugoj stvari negoli rugobi.

⁶ To se nazivlje s rijetkim iznimkama pojavljuje u legendama koje se dovezuju na raj i na zlo.

⁷ U nazivlju Pjeri i Sanpjeri opaža se utjecaj talijanskog jezika.

⁸ Petru su povjereni ključevi carstva nebeskoga; prije no što je Krist preimenovao apostola u Petra, ovaj se zvao Šimun; Petra, odnosno prije Šimuna, po zanimanju ribara, Krist nazove: *Ti si Petar Stijena ...*

Par svetomu Petru (puno puta njegova suprotnost i zbog toga polarizacija, protagonist legende) jest Krist, imenovan također kao (pravični) Bog,⁹ Krist, Isus, Božji Spasitelj, Bog Otac, Sin Božji, nebeski Otac,¹⁰ Božji Majstor, Gospodin i Majstor, Stvoritelj,¹¹ najbogatiji na Zemlji.¹² Iz navedenog je razvidno da nazivlje seže u najrazličitije djelatnosti Kristova djelovanja. Više od netom navedenog nazivlja pak upućuje na interferenciju sa *Svetim pismom*; objašnjenja navodim u napomenama.

Hrana i njezino značenje

Stanovnici na slovenskom selu ponajviše su jeli dosta mješovitu hranu od brašna i povrća; sastojci su bili: repa, kupus, kaša, kukuruzni i heljdini žganci, različita jela od krumpira, ljeti salata, a od mesa pretežno suho svinjsko meso. Hrana je bila iz dana u dan gotovo jednaka; kruh je bio crni ili kukuruzni, a bijeli su si kruh priuštili samo za praznike (Baš 1980:112-113).

Od svih jela u slovenskim bajkama i pričama kruh ima daleko najvidljivije mjesto jer simbolizira hranu (Kropej 1995:61). Kruh je na slovenskom selu i na seoskom stolu uobičajen tek poslije Drugoga svjetskog rata. Bez obzira na to spada u najstarija jela u Sloveniji, što je dokazano već u visokom srednjem vijeku (Baš 1980:117). I u legendama se od svih jela najčešće spominje kruh s različitim varijantama. Najčešće se vrstom kruha ističe socijalni položaj (siromaštvo, raskoš). Krist i sv. Petar u priprostih ljudi, seljaka, nailaze na skromnije obroke i takav je i kruh – kriška, kora, komad i "krapčić", gdje je deminutivom istaknuta malešnost, dok je naručivanje u gostionici, odnosno bilo koja druga raskoš istaknuta (bijelim) hljebom.

Više se puta pridjevima uz kruh naglašava siromaštvo; tako simbolom siromaštva može biti izraz količine (komad, kriška, komadić...), pridjev vrste (crni, zobeni...) ili opisni (loš, suh, bijedan...). Uz to, siromaštvo najčešće potkrepljuje voda, odnosno manja količina mlijeka.

⁹ Bog je u kršćanstvu nazočan u tri osobe: Otac, Sin i Duh Sveti (Sveto Trojstvo), a kad kršćani govore o Bogu, obično misle na Oca.

¹⁰ Odnoseći se na napomenu br. 32 i najvjerojatnije Nebeski Otac.

¹¹ Riječ Stvoritelj ponekad se odnosi na Boga (kao Svetog Trojstva), katkad na Oca i katkad na Sina (npr. *Katekizem katoličke crkve* 1993:279-294). *Rječnik slovenskog književnog jezika* navodi da je spasitelj onaj koji čini da čovjek poslije smrti kuša vječnu sreću. Sličnoga je značenja riječ, odnosno ime Spasitelj: Krist je onaj koji nas oslobađa grijeha i zla te nas čini sudionicima svega dobrog, spasenja (npr. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*). To se ime upotrebljava u *Svetom pismu*. Bog je onaj koji spašava čovjeka iz nevolje, koji je Spasitelj (npr. Lk 1,47).

¹² Najbogatiji na Zemlji – Krist se može razumjeti kao najbogatiji u smislu da je utjelovljeni Bog (Bog, bogatstvo... *Rateški rukopis*: "dođi kraljevstvo tvoje", moli: "dođi bogatstvo tvoje").

U jednom im selu donjeg Krasa dadoše jedan malen hljeb kruha i komad pršuta (Kocjan 1993:119).

Kruh ima i općenito simbolično značenje hrane, npr.:

Sv. Petar uniđe u prvu kuću i zamoli kruh slovenski (v. *Gorenjec* 1905:1).

Kruh se spominje kao popudbina:

Uzeše torbe s kruhom za golemu glad (Stanonik 2003:126).

Bolja su jela od tijesta bila:

Isus im se obrati rekavši: "Trice", dajte "potice"! Brzo mu "trica" pruži pola "potice" (*Slovenska Bčela* 1852:366)

Petar išli po svijetu, došli su jednoj ženi baš kad je u peć stavljala pogaču (Podgoriški 1863:213).

Pogača (iz tal. *focaccia*, odnosno kasnolat. *focacea*) znači dvije vrste jela: sve vrste bijeloga kruha ili sve kolače. Nazivlje s potonjim značenjem poznato je u sjeveroistočnoj Sloveniji, dok zapadno od tog područja priređuju *potice*, dakle jela od najboljega brašna i s nadjevom od oraha, sira, maka i sl. (Baš 1980:116).

Idu dalje, pa tamo u jednoj pekari kupi svatko jedan roščić (Gričnik 1995:439).

Tamo spaziše seljanku koja je pekla kruh i kolače (Kosi 1897:70).

Mada kruh i u skupljenim legendama ima vodeće mjesto, malo se gdje na slovenskom selu u drugoj polovici 19. stoljeća našao na stolu. Umjesto kruha jeli su kašu, žgance, puru i sl. Ta su jela bila hranom priprostih ljudi.

Bilo je dosta djece i za zajutak imашe kukuruznu palentu, onako na komadiće odrezanu (Dolšek 2000:121).

Domaćica u terskoj varijanti već prije kaže da nema puno:

Sirota sam, ali od onoga što imam, dajem vam malo pure za pojesti (Merkù 1972:189).

I slabo zamašćeni žganci su znak nestašice:

Stigoše s konjima već podnoć kući, večeraše slabo zamašćene žgance (Kosi 1891:14).

Od mesnih jela spominju se: suho meso, pilići, ribe (što je vjerojatno interferencija iz *Svetoga pisma*), janjeća jetra i janjeće pečenje, ovčje iznutrice te u legendama zapisanim u primorsko/kraškoj regiji pršut, što je posve smisleno.

U kleti su pune bačve najboljeg vina, a na policama sve krcato suhog mesa i drugih stvari za zakusku, u *kašči* (spremište žita) i škrinjama ima puno žita i druge robe (Križnik 1888:16).

Zatim je cio dan sebi piliće pekla dok nije sve što je imala ispekla (Gričnik 1995:439).

Danijel im je morao janje koje su ponijeli sa sobom pripremiti. Brzo ga je zaklao te ga baš dobro i lijepo ispekao, a jetra je, pošto bijaše jako gladan, sam pojeo. Potom brzo probudi Isusa i sv. Petra da bi se pečenjem okrijepili (*Slovenska Bčela* 1851:181).

U jednom selu donjega Krasa dadoše im jedan malen hljeb kruha i komadić pršuta (Kocjan 1993:119).

Kad se spominje *bajtarsku mäsü* (meso žitelja kolibe), zapravo nije riječ o mesu, nego o gljivama, ali ga ipak zbog leksema "meso" svrstavam i na to mjesto:

"Joooj! Ovu biljku još nisam vidjela. Bog zna je li jestiva." A vidjevši da je puž jede, rekne: "Nije otrovna." I Isus reče svetom Petru: "Vidiš, ipak si nešto naučio." Veli: "To je *bajtarsko meso*. Sad je to od onoga stvoreno." I od tada gljive rastu (Dolšek 2000:121).

Mlijeko se kao značajan prehrambeni sastojak u stočarskim predjelima pojavljuje u sljedećem primjeru:

za večeru vam ne bismo mogli dati drugo no mlijeka i suh crn kruh (Stanonik 2003:126).

Kao mliječni proizvod pojavljuje se i sir:

i nedugo za tim pojavi se pred njima na stolu košara trešanja, hljeb kruha i više komadića svježega sira (Kosi 1890:16).

Druga se jela pojavljuju rijetko, a ipak sam naišla na (slatke) korijenke i neke druge namirnice:

A za večeru neće biti drugo no slatkih korijenaka (Meško 1930:2).

Pojavljuju se i sljedeće namirnice:

Netko imaše tri boba te ih posadi (Arhiv ISN).

Salata je navedena u legendama samo sporedno, a ne kao mogućnost prehranjivanja; to se može zaključiti samo posredno:

Po ljetu je bilo, kad je klečala kraj potoka i prala salatu (Pavletov 1901:29).

Primjer:

te ona reče: No, najprije ću si ja dva jajašca ispržiti (Dolšek 2000:120).

Osim jaja aplicira se način priprave hrane, prženje se pojavljuje kasnije nego kuhanje, pečenje. Uz to primjećujem i običaj domaćice da je, primjerice za zajutak ispržila dva jaja. Inače su jaja bila sastavni dio prehrane, a bob, koji je pri zapisivanju legende *Zbirka dijakov* [Zbirka učenika] bio dosta raširenom hranom, potkraj 19. stoljeća ustupa mjesto grahu (Kropej 1995:64).

Prežganka jest juha od zaprška, a pridjevom zagorena označena je neokretnost domaćice, što se uostalom poslije i argumentira:

Kad navečer s konjima i plugom stigoše kući, seljačić im dade nešto zagorene prežganke, tobože: Djevojka kuha, a još ne zna; ponekad malo pokvari (Meško 1922:132).

Krumpir zvan kruhom siromaha ne spominje se, mada je u 19. stoljeću često bio na seljakovu stolu (Kropej 1995:97).

Od plodova nalazim općenito nazivlje (zreo) plod i voće koje je karakteristično za slovenske pokrajine: jabuke, kruške, šljive, trešnje.

Hajde, učini da pred mojom kovačnicom poraste drvo koje će uvijek cvasti donoseći i zreo plod (Štorman 1888:118).

Do tla se sagibaše pune jabuke. Petar ubra jabuku i zagriže (*Gorenjec* 1905:2).

Prekmurska varijanta nazivlja za krušku:

Bog mu reče: Što ne bereš kruške? Ej, Gospodine, jer mi padaju u usta, pa ne mogu jesti! (Krajczar 1996:276).

Primamljivo visjele zrele trešnje gladnome Petru pod nos (*Gorenjec* 1905:1).

Najveću učestalost pojavljivanja bilježim za trešnje s više lokalnih varijanti. Npr.

i nedugo zatim pojavi se pred njima na stolu košarica trešanja, hljeb kruha i više komadića svježega sira (Kosi 1891:16).

Od pića se pojavljuju samo voda i vino. Voda se najčešće pojavljuje u siromaštvu i obratno: vino – uz biblijsko značenje – upućuje na blagostanje. Unatoč tomu se hladna voda iz zdenca više cijeni no obična ili topla voda jer se njome upućuje na dobrotu/marljivost čovjeka koji je sv. Petru i Kristu daje (donosi). Vodu putnici više puta mole, a vino naručuju. Kad vino dobivaju kao putnici, prikazano je blagostanje i ujedno dobrota gospodara.

Sveti Petar od duga puta bijaše žedan, isto tako i Spasitelj, stoga Petar zamoli seljaka: Bi li nama dao malo vode jer strašno ožednjesmo? (Kunaver 1991:39).

Kraj puta stajaše djevojčica te je zamoliše vode. Ona im brzo donese dobru svježju vodu (Krajczar 1996:276).

U krasnom srebrnom i pozlaćenom bokalu uz jelo im donio iz obližnjeg izvora hladnu izvorsku vodu (Meško 1930:2).

Gospodine! Izmoreni smo i oboje trebamo slatkoga vinca (Arhiv ISN).

Putnici mu ispuniše želju i vozač čamca posluži ih kruhom, suhim ribama i vinom (Kosi 1891:75).

U primorskim i dolenskim varijantama nalazimo nazivlje za vrste vina, dok je drugdje, ako se već navodi, spomenuto kvalitativnim pridjevom (dobro, najbolje...).

Previše kamenja i premalo vode – to je Kras. U zemlji terana nema nijednog zdenca ni potoka (Kunaver 1991:39).

(...) naruči sebi najbolje piće: vina ljutomerčan, bizeljčan, sremičar i nešto pavčana, općenito najbolja vina koja rađa slovenska zemlja (...) (Jarc 1878:76).

Spominju se tri glavna obroka utemeljena u našoj kulturi (zajutrak, ručak i večera), i to u više različitih varijanti, kombinacijama veza riječi. Od svih se najčešće pojavljuje večera, možda zbog toga što Krist i sv. Petar dolaze u goste navečer, a slijedi zajutrak. Spomenuti leksemi također imaju najviše lokalnih varijanti.

Navedeno je i drugo, opće nazivlje za hranu; najčešće kao molba putnika, sv. Petra i Krista: "za jesti", "za prezalogajiti", "zakuska".

Bonton uz jelo se godinama mijenjao, a u skupljenom ga korpusu legendi nigdje ne nalazim. Čini mi se da je to možda zbog skromnosti/-jednoličnosti hrane/jela koja su seljaku bila na raspolaganju. Za maloga seljaka, seoski poluproleterijat, često nije bilo dovoljno hrane, kao ni za radnike u gradovima i drugim industrijskim mjestima. Poboljšanja su tražili u širenju zemlje za poljodjelstvo, u različitim oblicima migracija i dodatnim zaradama (Baš 1980:118).

Odjeća

Mada je odjeća društveno prepoznatljiva, u legendama se jedva spominje, vjerojatno zbog odsutnosti bogatih osoba (prinčeva, kraljevni i sl.). Činjenica je da su seljaci bili odjeveni u platnenu odjeću domaće izrade; to se pokazuje i u legendama kad mjere platno za odjeću.

Platno kao jedini materijal za odjeću (u nastavku i za druge komade, npr. plahte) za različite prigode na slovenskom selu u drugoj polovici 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća kazuje inače samo za sebe – drugoga nije bilo. Seljaci su doma sami preradili lan, žnjeli ga, odvajali sjeme od ostale biljke, sušili ga i trli.

U toj su kući bili siromašni te im nisu ni mogli drugim pokriti slamu no onim platnom koje se nalazilo na vretenu gdje su ga tkali (...) (Dolenc 2000:34).

Pojavljaju se i pojedini dijelovi odjeće koji isto tako upućuju na skromnost odjeće u legendama. Najčešće se navodi odjeća za gornji dio tijela.

Siromahu ponestade daha, stoga skoči za gospodinom te ga povuče za kaput (*Gorenjec* 1905:2).

I tako je sa susjedom prevalio dio puta da dođe do kaputića ili ogrtača (Gričnik 1995:428).

Interferencije iz njemačkog pokazuju se u legendi o račlanju stanovnika Koruške, a tekst potječe iz Prekmurja, gdje su vjerojatno htjeli ismijati stanovnike Koruške:

Napuniše sebi džepove, korpe, usta. Žene natrpaše pregače¹³, a muškarci *ibaroke* (natsuknje)¹⁴ (Gričnik 1995:440).

U jednoj od legendi našla sam osebujnu lokalnu odoru, *ras*, što je suknja iz zilske narodne nošnje:

Bio je naime običaj da je svaka seljanka, domaćica imala, *ob vsednji*¹⁵ na rasu pojas, ali ne onaj nedjeljni, nego svagdašnji, uz koji je privezala britvu¹⁶ (Möderndorfer 1946:272).

Odjeću za hladnije dane nalazimo u legendama s područja Boveca, gdje je hladnije podneblje:

Zbilo se da dođoše u Čezsoču. Bijaše zima i odjeveni bijaše kožusima (Dolenc 1992:180).

Išao je od kuće do kuće i lijepo molio: Molim, imate li kakvu staru vestu za mene jer sam promrzao (Dolenc 1992:181).

Ili su pak jedino upotrijebljeni opći izrazi:

(...) rekao je neka si kupi novo odijelo, a staro baci (Stanonik 2003:127).

Božji putnici osušiše mokro odijelo te, kako u međuvremenu oluja već prestade, krenuše na put (Kosi 1890:77).

Seljaci su zbog prirode svog rada imali odvojenu odjeću, radnu/svagdašnju i nedjeljnu/prazničnu:

¹³ Firtahe (Wirt: gostioničar' + Tuch: krpa).

¹⁴ Ibaroke (iz njem. preuzeto über Rocke *natsuknja*).

¹⁵ Radnim danom

¹⁶ Stanovnici u području Zile nazivaju džepni nož "britva, a britev je "britva za brijanje"; nož je naziv samo za kuhinjski nož i za onaj koji se ne može zatvarati.

Sedmu se godinu okupiše nedjeljno odjeveni i ganjaše june kroz selo te zbijaše sve vrste šala i budalaština (Freuensfeld 1884:299).

Veza riječi "u crnini" inače ne sadrži leksem bilo kog dijela odjeće, a naša kultura podupire žalovanje za umrlim odijevanjem u crninu. Poput kćeri koja je žalovala za ocem u jednoj od legendi:

Cura bijaše u crnini. Sva žalosna izusti (...) (Kocjan 1993:124).

U primjeru:

Njeno srce nije bilo lijepo. Odijelo njezine duše bilo je zamazano (Pavletov 1901:29)

riječ je o eufemizmu i ujedno metafori kad je odijelo upotrijebljeno u prenese-nom značenju.

Nazive za pokrivala za glavu nisam našla osim u primjeru gdje je vjero-jatno riječ o interferenciji iz muslimanskoga svijeta:

Navuče turban na tjeme, obrisa znoj sa čela, i kako se ne usuđivaše glasno prigovarati, pun zlovolje promrmlja: Vraški je vruće (Meško 1922:130).

Dodatak odijelu zasigurno je pojas, a kakav i za koje prigode navodi legenda:

(...) vrlo rado se sjećao kako je bilo onda kad je po Zili prodavao poja-seve koje su izrađivali Marija i Josip (Möderndorfer 1946:280).

U odjevni izgled je uključena i dodatna oprema. U legendama su to torbe, odnosno razno nazivlje za torbe koje služe prenošenju određenih stvari: ručne torbe od rogoza, (putna) torba, bisage, džak, vreća, zamotuljak, *malha* (srv.njem. malhe, oprtnjača). Manja su dodatna oprema zasigurno predmeti u kojima se nosio novac – novčanik i mošnja kao varijanta, mada se mošnja više upotrebljava za kovani novac.

Ni novčanik koji imaš u ogrtaču nisam dirnuo (Gričnik 1995:428).

Kad je Krist plaćao, gostioničar je vidio da ima cijelu mošnju mletačkih cekina (Kocjan 1993:122).

Ratne opreme uglavnom nema; možda se to pripisuje činjenici da se vojska kretala daleko od običnih ljudi. Inače se služio dug vojni staž, no ljudi nisu izravno pratili ratove (kao u Drugom svjetskom ratu).

Boravišta, boravišna oprema i gospodarska zdanja

I društvene su prilike utjecale na značaj seoske kuće; slovenskoga seljaka je stoljećima kmetstvo koje je završilo tek s oslobođenjem zemljišnih posjeda od nameta 1848. godine. Tlaka i davanja bile su seljaku težak teret, a imućnost zemljišne gospode izražavala se i u tome da seljak nije smio prepustiti imanje

nasljednicima bez njihova dopuštenja; s druge su pak strane seoski posjedi često prelazili iz ruke u ruku, pri čemu je posjed sačuvao domaće ime, a mijenjali su se vlasnici. Učestalo mijenjanje vlasnika utjecalo je na zdanja seoskog imanja; neka su propadala, a druga su novi vlasnici obnovili i obično poboljšali. Od 18. stoljeća dalje na izgled i prostorno raščlanjivanje počeli su utjecati protupožarni propisi. Jedan od razvojnih vrhova dosegla je seoska kuća u 19. stoljeću. Tada je gruntaška kuća imala dosta prostoriya: trijem, veći boravišni prostor (*hiša* ili *izbal*/odaja), kuhinju, *kamru* (sobicu za spavanje), ostavu te klet. Pokraj kuće je bilo više gospodarskih zdanja: gumno sa stajom, *kašča* (spremište žita), *kozolec* (sušnica za sijeno), sušionica voća, a ponegdje mlin i pilana (Cevc i Primožič 1991:93–94).

Navedene se stvari u legendama ne opisuju, nego samo spominju.

Opća oznaka boravišta mogla bi značiti "pod krovom", a "pod krovom" je značilo i samo prenoćište:

Zbog toga traže prenoćište po kućama, ali nigdje ih neće uzeti pod krov (Štorman 1888:117).

Posjed s kućom i gospodarskim zdanjima, daleko od boravišta gospodara, zvan *salaš* u blizini mađarskoga stanovništva, našla sam u legendama iz tog lokalnog područja. Kad su sv. Petar i Bog "išli svijetom i kod jedne kuće molili za prenoćišta i Petar i Bog išli su zemljom i molili za salaš" = Petar i Bog išli su zemljom i molili za prenoćište (Krajczar 1996:267, 270). U ovom je primjeru doista riječ o mađarskom području, točnije slovenskom Porabju.

Moliti *jeperge* znači moliti prenoćište.

Kad su Bog i sveti Petar išli po svijetu, dođoše do jedne kuće i upitaše *jeperge* (Dolenc 2000: 34).

Oznake boravišta su jedna (siromaška), a i lijepa (bogata). Našla sam sljedeća boravišta karakteristična za slovensko selo:

Koliba:

Zaustaviše se kod siromašne kolibe koja stajaše na osami izvan sela (Kunaver 1991:40).

Spasitelj i sv. Petar se okrenuše i uputiše izravno prema siromašnoj kući (Križnik 1888:16).

Semantiku skromnosti nose prije svega pridjevi koji su sintaktički postavljeni ispred izraza za boravišta:

Tik kraj ceste stajaše malena, siromaška i već upola srušena drvena kućica (Kosi 1890: 76).

Jednoga dana dođoše posve iscrpljeni i umorni do siromašne seoske kuće koja stajaše na osami i domaćicu zamoliše ručak (Kosi 1891:32).

I u drugim primjerima kakvoću/vrstu boravišta označavaju pridjevi (lijevi i desni atributi) koji inače stoje ispred neutralnog navođenja boravišta: kuća, seosko imanje. Da je kuća bila na osami inače ne navješćuje niži socijalni status, nego nam kazuje da nije bila u selu, među drugim kućama.

Želje im se ispuniše i gle: pred njima malena seoska kućica sa smrekom (Valjavec 1850:252).

Kad se okrenuše, vidješe onu bogatu kuću, pa onu staju – sve bijaše u plamenu (Dolenc 2000:34).

Navedeni primjeri pokazuju posebnu raskoš.

Kad se spominje vlastelinstvo, dolazi do polarizacije – doma imaju skromnu, bijednu kuću, a sina prema želji vlastelina šalju na vlastelinstvo da bi nosio košaru jabuka:

Drugi put roditelji poslaše drugoga dječaka na vlastelinstvo (Križnik 1888:16).

Primjer pretjeravanja, gdje obična kuća postaje veća no kneževsko-biskupska palača:

Kuća se digla, veća no kneževsko-biskupska palača i Petar joj je morao prepustiti svoje bisage (*Gorenjec* 1905:2).

Razbojnik i samotnjak imaju boravište u šumi. Od ostalih zdanja spominju se jedino kapelica i crkva, što možda i čudi jer su legende zapravo vjerske, religiozne priče sa svetačkim u sadržaju. I Crkva navodno to sveto podupire. U jednoj od legendi sv. Petar, koji se ukaza seljaku, naruči mu gdje i kako neka podigne crkvu te je nazove po njemu.

Znaš što ti govorim: Ovdje na ovom brežuljku koji će se od sad zvati Kronska gora, sagradi mi kapelu, a kasnije crkvu! (...) Tamo je našao nacrt kako će izgledati crkva koja će imati dva zvonika (*Gričnik* 1995:429).

Od pojedinih sastavnih dijelova kuće spominju se prostorije za pohranjivanje, klet i govorna varijanta *kevder* (podrum). Seljaka naime nije progonila samo briga kako što više prirediti nego i kako prinos što primjerenije pohraniti preko zime da se ne pokvari. Za to je upotrijebio klet koju je imao pod kućom (Cevc i Primožič 1991:77). U leksemu *kevder* opaža se utjecaj njemačkoga jezika (der Keller).

Rekla je još da ima punu staju stoke, pun *kevder* vina i da ništa ne treba (*Križnik* 1888:16).

Nazivlje za spavaće prostorije našla sam u više varijacija. Iz njemačkoga jezika potječe riječ *kamra* (die Kammer – soba).

(...) Povečeraše i kći im pokaza *kambru* (...) Potom odoše na spavanje (Kocjan 1993:122).

Činjenica je da najčešće nisu imali posebnu sobu te je upravo njezinim nedostatkom prikazano siromaštvo, odnosno brojnost obiteljskih članova.

Izba (odaja) je najveći boravišni prostor seoske kuće, nazvana *hiša* ili *izba* (odaja). Uza zid su naokolo postavljene klupe, a uz kut nasuprot vratima stol. Nad stolom je u kutu raspelo, pokraj njega vise figure, slike svetaca (Cevc i Primožič 1991:72). U jednoj od legendi u spavaćoj prostoriji za sve ne bijaše dovoljno mjesta, zato si pomogoše s *parnom*, što znači prostorom za pohranjivanje.

Poslije večere odoše na spavanje. Kako u *izbi* ne bijaše dovoljno mjesta, Daniel ode leći u *parnu* (*Slovenska Bčela* 1851:181).

Drugo nije imala, po tlu prostre slamu i obične gazne plahte (Gričnik 1995:438).

Rado bismo vas poslužili, a nemamo kreveta, ležimo dva po tri skupa, dali bismo vam slamu na *poden* (tavan) Stanonik 2003:126).¹⁷

Kuhinja bila je malena i namijenjena samo kuhanju. Bila je mračna, postavljena na sjenovitoj strani, imala je prozorčić s mrežom, podovi su bila kameni (Cevc i Primožič 1991:75). Kuhinja se u legendama ne spominje.

Stare seoske kuće su imale drvene zahode izvan kuće, postavljene uza staju ili koje drugo gospodarsko zdanje (npr. *kašče* – spremišta žita). Novije kuće imaju zahod u objektu (Cevc i Primožič 1991:77). U dvjema legendama se spominje zahod, odnosno njegova (rječnički) vulgarna varijanta *sekret*, koji u legendi inače nema posebno značenje, a podupire priču.

U svakom je objektu važan ulaz, vrata (i prag) jer je već bezbroj puta dokazano da u tradicijskom vjerovanju prostor nema istu vrijednost: svetost prostora se u izohipsama smanjuje u smjeru najsvetijeg prostora (ognjišta) u kući, preko praga kuće (kao prvog međašnika) i dalje do ograde ili granice dvorišta. Prag je prva granica koja odvaja kuću (koja je koncipirana kao siguran, "svoj" prostor) od vanjskog ("tuđeg") prostora (Mencej 2006:238). Prag kao granicu potkrepljuju i zabilježeni primjeri iz legende jer se na tom međašniku pojavljuje nova osoba, odnosno do praga se netko usuđuje, a dalje ne.

Jednoga dana cestom mimo te kovačnice naiđe jedna starica i kad unutra vidje tako marljive radnike, sjede na prag i omili joj gledati vještinu i okretnost kovača (Štorman 1888:117).

I Korovnik baš svakoga pospremi do kućnoga praga te mu stiće ruku za zahvalu (Gričnik 1995:428).

¹⁷ *Poden* izvire iz njemačkog nazivlja (der Boden: tlo; Dachboden: pokrovlje).

Sličnu funkciju imaju i (ulazna) vrata.

Gospodar se svadio te im pred nosom zatvori vrata (Krajczar 1996:283).

Ako je prosjak pokucao na njezina vrata, morao se smjesta pokupiti! (Pavletov 1901:29).

Starinski izraz za vrata jest *duri* (dveri), našla sam ga u legendi gdje kovač svojim alatom sprječava vragovima ulaz u svoju kuću

(...) te im, kako imaše čekić i kliješta kod sebe, kroz vrata šutke gura kandže natrag i zabi u *duri* (Štorman 1888:118).

U skupljenom korpusu legendi ima više nazivlja za rajska vrata, s različitim (morfološkim, fonetskim) varijantama. Rajska vrata, odnosno prijelaz kroz njih i ovdje znači promjenu iz ovozemaljskog u izvanzemaljsko, međašnik – ulaz kroz njih bio je dopušten samo zaslužnima, u to nas uvjeravaju legende koje govore o zagrobnom životu. Uloga vratara povjerena je sv. Petru, koji prima duše umrlih u raj.

(...) naš seljačić izvana stade i mirno pričekava. Pred rajskim vratima stojeći ču kako se nebesnici dolaskom bogataša vesele (Kosi 1937:6).

(...) popne se do njih u nebesa, kad dođe do vrata, pokuca, dođe sv. Petar da otvori i upita tko je. A on odgovori da je siromašni seljak. Sv. Petar veli da za njega nema više mjesta, a on podmetnu nogu među *duri* (Arhiv ISN).

Pojavljuju se i paklena vrata koja su jaka, silna, ali je najčešće svaka crkva ili vjera tako jaka da se ne može pobijediti. Tako je i u legendi gdje sv. Petar naručuje izgradnju crkve.

Neka bude kako bilo, crkva stoji, stijena je koju paklena vrata neće pobijediti (Gričnik 1995:429).

Trijem, ulazna pretprostorija, velika prostorija usred kuće (Cevc i Primožič 1991:70) se ne spominje. Gospodarska zdanja kao sastavni dio seoskog imanja iz legendi nisu izostala; najčešće se spominju gumna, staje jer je okolina u korpusu skupljenih legendi seoska (ibid.).

Staja je u *Rječniku slovenskog književnog jezika* označena kao prostor za boravak domaćih životinja (1995:278). Staja se prostorno nastavlja na kuću, pristup joj je s dvorišta. Kod većih kuća staje su samostalna zdanja, često su građene, unutra pregrađene drvenim pregradama (Cevc 1980:101). Prekmurska i notranjska govorna varijanta za staju je istovjetna standardnoj jer je ovaj leksem općenito raširen u Sloveniji:

Staja se napuni ovcama (Krajczar 1996:283).

Gumno je gospodarsko zdanje s radnim prostorom osobito za mlaćenje i pohranjivanje sijena, slame (SSKJ 1995:1227). Legende njegovo spominjanje podupiru pričama o vršidbi, mlaćenju žita, tako da je po učestalosti leksema u vezi sa seoskim gospodarskim zdanjima najčešće.

A žena reče: Ništa posebno nemam dati jer još ni sama nemam dovoljno brašna; u gumnu inače imam puno žita, a kako nigdje ne mogu naći mlatioce da bi mi istresli žito, ne mogu spremiiti zrnje u mlin (Kosi 1884:26).

Pojavljuje se i regionalna varijanta nazivlja za riječ gumno, i to *škegen*, u tim je primjerima riječ o štajerskoj varijanti.

Unutra u *škegnu* on zapali vatru da je zrnje letjelo onamo, slama ovamo, a korov tamo (Gričnik 1995:439).

Sličnu funkciju prostora za mlaćenje vjerojatno je predstavljao i *poden* (tavan) u dolenskoj varijanti legende o vršidbi:

Krist i sv. Petar ustadoše i odoše na poden (*Slovan* 1913: 291).

Kašča (spremište za žito) je prostor za pohranu žita; ondje gdje nije dio kuće s posebnim prostorom na katu, postavljena je kao samostalno gospodarsko zdanje. To su najčešće bila zdanja na kat koja su u prizemnom dijelu imala klet, a na katu ostavu za urod i odjeću. Često su se u napuštenu *kašču* doselili stariji srodnici (Cevc 1980:103).

(...) u *kašči* i škrinjama ima puno žita i druge robe (Križnik 1888:16).

O njihovu se vanjskom i unutarnjem izgledu, veličini i sl. iz legendi ne saznaje ništa. U unutarnju opremu boravišta spada ležište koje je vezano i uz motiv noćenja sv. Petra i Krista. Primjere kreveta, odnosno funkcija za krevete navodim prema vremenskom (povijesnom) redoslijedu – najprije su Krist i sv. Petar noćili u prirodi – u krevetu od mahovine:

Bi li im mogao dati prenoćište – prekide pitanjem Gospodin njegovu molitvu. (...) Ako ste zadovoljni krevetom od mahovine, drage volje. Boljeg vam kreveta nema (Meško 1930:2).

Razvidna je skromnost ležišta koja je ponuđena i gostima, sv. Petru i Kristu. Tako su noćili na slami na tavanu, a u dolenskoj varijanti na klupi (kraj peći). U jednoj sam legendi zabilježila primjer krevetića za novorođenče, kolijevke. Krist iz kolijevke uzima dijete i zatim ga baca u potok da bi ga oslobodio razbojništva. Kolijevka kao komad pokućstva se spominje sporedno.

(...) uze Spasitelj potiho – tako da ga nitko ne vidje – dijete koje spavaše u kolijevci (Kosi 1891:78).

Kreveti su na slovenskim seoskim imanjima bili ili zbog nedostatka mjesta ili zbog skupoće rijedak komad pokućstva. Unatoč tomu izraz krevet se pojavljuje u više (fonetskih) varijanti: kreveti, *puosljo*, *puaslo*, mekan *postelj*.

Petar posve unutra u jednom odmaknutom kutu već leže na klupu
(Gričnik 1995:439).

Klupa je inače duguljast drven komad namještaja za sjedenje (SSKJ 1995:404), kakvu ulogu ima i u drugim legendama. Spominju se klupe, a stolice ne, u čemu se ogleda stvarnost jer seoske kuće potkraj 19. stoljeća nisu imale puno stolica (Kropej 1995:79). Od drugih komada namještaja pojavljuje se stol na bogatom seoskom imanju i u krčmi:

(...) i nedugo zatim pojavi se pred njima na stolu košarica trešanja, hljeb kruha i više komada svježega sira (Kosi 1891:77).

Pojavljuje se i ormar.

No reče: –To srce ću unutra u ormar staviti, i nitko ga ne smije dirnuti!
(Gričnik 1995:439).

U boravištima su imali i škrinju, kovčeg s poklopcem, obično za pohranu (SSKJ 1995:1236); to su vjerojatno bile obične, jednostavno izrađene seoske škrinje. Škrinja se često na seoskim imanjima uporabljala umjesto ormara. U sljedećem je primjeru vjerojatno riječ o škrinji za žito; legenda prikazuje blagostanje seoske obitelji koja je gostoljubivo prihvatila Krista i sv. Petra.

U kleti su pune bačve najboljeg vina, na policama krcato suhoga mesa i drugih stvari za zakusku, a u *kašči* (spremište žita) i škrinjama puno žita i druge robe (Križnik 1888:16).

Mada su stare seoske peći također bile omiljen ležaj, u legendama ih nalazimo u funkciji grijanja, zapravo pečenja:

Ona će im ljubazno: – Kruh još nije pečen, a kolače upravo izvukoh iz peći; uzmite svako po jedan komad, baš su još vrući (Kosi 1897:88).

Peć je na seoskim imanjima zamjenjivala štednjak, koji se pojavio u drugoj polovici 19. stoljeća, no spomen štednjaka nigdje nisam otkrila.

Od predmeta za opremu stana/kuće pojavljuje se više varijanti nazivlja za plahte u vezama riječi koje ističu uobičajenost, a i varijantama na fonetskoj razini. Spominju se i pokrivač i stolnjak.

Baš je plahte pripremala za miraz, od domaćega platna (Dolšek 2000:121).

Rado bismo vas poslužili, a nemamo kreveta, ležimo dva po tri skupa, dali bismo vam slamu na tavan, ni stolnjaka ni pokrivača nemamo, za večeru vam ne bismo mogli dati drugo no mlijeka i suh crni kruh (Stanonik 2003:126).

Gradnja objekata – crkve i burga, utvrde, dvorca – kao kolektivna djelatnost spominje se u dvjema legendama:

(...) kamen su vozili za novu crkvu (Arhiv ISN);

(...) Da, sve to kamenje je za štanjelski burg (Kocjan 1993:122).

Legende danas

Razmislivši i o tome kakva je uloga legendi u nas danas, u 21. stoljeću, mogu navesti W. Bascoma, koji tvrdi:

Prigodom pojave novih medija značenje folklor se smanjilo: možda zbog rivalstva na području zabave ili pak gubitka drugih funkcija, primjerice poučne, ili pak zbog nemogućnosti da se uključi u kulturne promjene koje su prebrze ili previše radikalne... (Bascom 1965:296–297).

S tim bih se navodom mogla samo djelomično složiti. Legende koje sam skupila etnografi su zapisivali sve od 1850. godine nadalje. U svom zaključku najčešće nose poučnu notu. A ta je pouka na žalost današnjem djetetu strana. Ne mogu se izbjeći društvene promjene koje mijenjaju i način odrastanja djece. Tvrdim da još uvijek ima mjesta za vjeru u literarnu folkloristiku koja se bavi i legendama. Kao profesorica u osnovnoj školi smatram da sa svom suvremenom tehnologijom možemo promijeniti način kako literarni folklor približiti djeci. Ponajprije promjenom nastavnih planova i obrazovnog gradiva koje još uvijek podržava narodnu, odnosno usmenu književnost¹⁸ te djecu na folklor asocira samo plesni folklor. S druge pak strane osjećam da svojom interpretacijom mogu pridonijeti "vječnome mijenjanju i prilagođavanju" književnog folklor, pa i legendi. Ali da ne bih razmišljala bez trunke skepticizma, na potvrdu teze W. Bascoma navodi me rad u prvom literarnom internetskom on-line časopisu "(...) da se institucija autorskih prava u rukama velikih korporacija i njihovih vojska pravnika izrodila u čudovište koje će gotovo zasigurno upropastiti čovjekovo stvaralaštvo" (Muršič 2008). Tu osjećam bojazan i za područje svog istraživanja – priča s kršćanskim sadržajem, tj. legendi.

Zaključak

Kad se pripovijest prenosi od jednoga čovjeka dugomu, u svim detaljima preuzima novu lokalnu obojenost (Röhrich 1991:180). Lokalna obojenost koja se ogleda u pripovijestima zapravo je važan pokazatelj izvora pripovijesti i granica do kojih seže jedna kultura. Svako vrijeme i svaka okolina prihvaćaju bajke i priče više-manje na svoj način i bar djelomično

¹⁸ Govorim za područje predmeta slovenski jezik.

unose u njihovo tumačenje svoje poglede na život. Folklorni su žanrovi rječite formulacije, odnosno izražavanje stvarnosti riječima koje obuhvaćaju socijalni život, vjerovanja i prirodne zakone (Röhrich 1991:I). Ta izražavanja riječima razlikuju se u mogućnosti predstavljanja stvarnosti i predstavljanju pojedinih segmenata od jedne do druge legende. A pripovijesti su (samo) simbolički povezane s predodžbom stvarnosti. Tako se razmjerno rijetko mogu sa sigurnošću opredijeliti i dokazati konkretni stvarni, odnosno određivi elementi u književnom folkloru. S druge su pak strane zasigurno sve te tvorevine djelomično – prozne puno više no pjesničke – odraz duha, mišljenja i osjećanja ne samo onih koji su ih stvorili nego i onih koji su ih prihvaćali i predavali kasnijim naraštajima (Kropej 1995: 20). Mogu se naime otkriti i sastavni dijelovi gdje se prepoznaju značajke kulture okoline gdje su pripovijesti živjele prije no što su zapisane: prije no što je kazivač legendu prosljedio, obukao se, nahranio i negdje boravio – a svu tu realnost, što potvrđujem provedenom analizom, unio i u svoju pripovijest.

NAVEDENA LITERATURA I IZVORI

- Bascom, William R. 1965. "Four Functions of Folklore". U *The Study of Folklore*. Alan Dundes, ur., London, Sydney, Toronto, New Delhi, Tokio: Prentice Hall, 279-298.
- Baš, Angelos. 1980. "Hrana". U *Slovensko ljudsko izročilo: Pregled etnologije Slovencev*. Angelos Baš, Cveto Jeraša, ur. Ljubljana: Cankarjeva založba, 112-118.
- Cevc, Tone. 1980. "Stavbe". U *Slovensko ljudsko izročilo: Pregled etnologije Slovencev*. Angelos Baš, Cveto Jeraša, ur. Ljubljana: Cankarjeva založba, 109.
- Cevc, Tone, i Ignac Primožič. 1991. *Kmečke hiše v Karavankah*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Dolenc, Janez. 1992. *Zlati bogatin: Tolminske pripovedke*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Dolenc, Janez. 2000. *Kres na Grebljici: Povedke iz Loškega pogorja*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Dolšek, Ida. 2000. *Kaku se kej narod rihta: Folklorne pripovedi od Litije do Čateža*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Enciklopedija Slovenije*. 1987. Marjan Javornik et. al., ur. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Freuensfeld, Jos. 1884. "Verske bajke". *Kres* IV/6:299; 7:346-347.
- Gričnik, Anton. 1995. *Noč ima svojo moč, Bog pa še večjo: Pohorje pripoveduje*. Ljubljana: Kmečki glas.

- Jarc, V. 1878. "Kako je prvi gostilničar v nebesa prišel in drugi za njim". *Vrtec* VIII/4:75-76.
- Jason, Heda. 2000. *Motif, Type and Genre*. Helsinki: Suomalain Tiedeakatemia.
- Jezus in sv. Peter*. 1889. *Dom in svet* II/9:189.
- Jezus in sv. Peter*. Narodna legenda. 1883. *Vrtec* XIII/2:88.
- Jolles, André. 1978. *Jednostavni oblici*. Zagreb: Studentski centar sveučilišta.
- Kako je prišel kovač na luno*. Nepokor. 1887. *Vrtec* XVII/6:23 [Arhiv Inštituta za slovensko narodopisje (ISN) ZRC SAZU].
- Katekizem katoliške cerkve*. 1993. Anton Štrukelj, prev. Ljubljana: Slovenska škofovska konferenca.
- Kocjan, Danila. 1993. *Beži zlodej, baba gre: Kraške storije*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Kosi, Anton. 1884. "Vzveličar in sv. Peter mlatiča". *Vrtec* XIV:101.
- Kosi, Anton. 1891. *Narodne legende za slovensko mladino*. Sv. 3. Ptuj: A. Kosi.
- Kosi, Anton. 1937. "Ubožec v nebesih". *Slovenski Gospodar* 71/52:6-7.
- Krajczar, Karel. 1996. *Kralič pa Lejpa Vida: Slovenske pravljice in povedke iz Porabja*. Ljubljana: Kmečki glas.
- "Kristus in sv. Peter". *Popotnik* [Arhiv Inštituta za slovensko narodopisje (ISN) ZRC SAZU: Kartoteka za pripravo indeksa pravljič po mednarodni klasifikaciji Aarne-Thompson]
- "Kristus, sv. Peter in baba". 1913. *Slovan* XI:291. [Arhiv Inštituta za slovensko narodopisje (ISN) ZRC SAZU: Kartoteka za pripravo indeksa pravljič po mednarodni klasifikaciji Aarne-Thompson]
- Križnik, Gašpar. 1888. "Bodimo usmiljeni in odkritosrčni". *Vrtec* XVIII/1:16.
- Kroje, Monika. 1995. *Pravljica in stvarnost: odsev stvarnosti v slovenskih ljudskih pravljičah in povedkah ob primerih iz Štrekljeve zapuščine*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
- Kunaver, Dušica. 1991. *Slovenska dežela v pripovedki in podobi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- "Legenda". 1905. *Gorenjec* VI/48:1-2.
- Mencej, Mirjam. 2006. *Čarovnice so me nosile*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.
- Merkù, Pavle. 1972. *Tersko narečje*. Trst: Založništvo tržškega tiska.
- Meško, Ksaver. 1930./1931. "Gospod in sv. Peter". *Angelček* 1:1-4.
- Möderndorfer, Vinko. 1946. *Koroške narodne pripovedke*. Celje: Tiskarna Družbe v. Mohorja.
- Muršič, Rajko. 2008. "Človeški svetovi kot učinki simbolne komunikacije v sferah ustnega, pisnega in elektronskega načina občevanja". U *Locutio: Prva*

slovenska literarna on-line revija. <http://www.locutio.si/index.php?no=42&-clanek=998>

- "Narodna pripovedka". 1887. *Vrtec* XVII/1:7.
- Podgoriški, Leopold M. 1863. "Kristus in sv. Peter". *Slovenski Glasnik* IX/7:213-214.
- Röhrich, Lutz. 1991. *Folkltales and Reality*. Bloomington i Indianapolis: Indiana Univesity Press.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 1995. Ljubljana: ZRC SAZU, DZS.
- Stanonik, Marija. 1999. *Slovenska slovstvena folklor*. Ljubljana: DZS.
- Stanonik, Marija. 2003. *Slovenske povedke iz 20. stoletja*. Celje: Mohorjeva družba.
- "Sv. Peter in vrag". 1903. *Gorenjec* IV/35:291. [Arhiv Inštituta za slovensko narodopisje (ISN) ZRC SAZU; rukopisna zbirka].
- "Sveti Peter skusi Bog biti". 1852. *Slovenska Bčela* III/45:366-367.
- Sveto pismo stare in nove zaveze*. Slovenski standardni prevod. 2007. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije. <http://www.biblia.net>
- Štorman, Lojz. 1888. "Kovač Lojze". *Slovenski Gospodar* 15:117-118; 16:126.
- Trdina, Janez. 1950. *Bajke in povesti (o Gorjancih)*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Valjavec, Josip. 1850. "Narodna pripovedka". *Ljubljanski časnik* I/63:352.
- "Vkradjene jetra". 1851. *Slovenska Bčela* 2:181-182.

THE REFLECTION OF MAN'S EVERYDAY LIFE IN THE LEGENDS ABOUT ST PETER

SUMMARY

Man's everyday life is presented in the article as evident in Slovenian stories with Christian content, more precisely, in the legends about St Peter. The analysis relates to 155 Slovenian legends about St Peter from the entire Slovenian ethnic territory as collected and already noted down.

Firstly, the names are given of the persons appearing in the legends encompassed by this analysis: from the main actors to minor persons, all categorised into individual groups. Further, the mode and types of nutrition are shown, along with the appearance of the attire worn, the dwellings occupied by ordinary people and the outbuildings beside them. Apart from theoretical concepts, the terms are substantiated with quotations from the individual legends.

Key words: Slovenian legends, St Peter, socio-linguistics, ethnology, literary folklore, everyday life